

6. Suchasni dity – vidobrazhennja cinnostej doroslogho svitu : metodychni rekomendaciji / T.O. Pirozhenko, S.O Ladyvir, K.V. Karasjova ta in.; za red.. T.O.Pirozhenko. – K.– Kirovograd: Imeks-LTD, 2014. – 120 s.
7. Instruktyvno-metodychni rekomendaciji “Pro osoblyvosti orghanizaciji dijajlnosti zakladiv doshkiljnoji osvity v 2018/2019 navchaljnomu roci” [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: centr.cv.ua/wp-content/uploads/2018/06/LMON_1_9-386.pdf

Одержано статтю: 9.04.2018

Прийнято до друку: 24.04.2018

УДК: 373.2 : 371.89 : 001.895

DOI: 10.15330/esu.12.14-25

Неллі Лисенко,

доктор педагогічних наук, професор, ДВНЗ
“Прикарпатський національний університет імені
Василя Стефаника” (м.Івано-Франківськ, Україна)

Nelly Lysenko,

Doctor of pedagogic sciences, Professor,
Vasyl Stefanyk Precarpathian national university
(Ivano-Frankivsk, Ukraine)
doshkilnaosvita@i.ua

СУЧАСНА ДОШКІЛЬНА ОСВІТА: ШЛЯХ ВІД ТРАДИЦІЙ – ДО ІННОВАЦІЙ

MODERN PRESCHOOL EDUCATION: A PATH IS FROM TRADITIONS TO INNOVATIONS

Актуальність сучасних підходів до проєкологічної освіти зумовлює сучасний стан природного довкілля. Традиційно її розглядають у руслі завдань ознайомлення дітей з природою. Основи екологічної спрямованості змісту знань про живу і неживу природу закладені у працях відомих педагогів – представників європейських освітніх систем: Я.А.Коменський, Ф.Фребель, С.Френе, а також послідовників їхніх ідей в Україні: С.Русова, В.Сухомлинський, К.Ушинський та ін. Спираючись на наукові підходи біологів, екологів, фахівців у галузі охорони природи для дітей дошкільного віку рекомендовані знання, які доступні для їхнього сприйняття. Це знання про атмосферу, ґрунти, води, рослин і тварин та ін. включно із процесами, які у них відбуваються. Відповідно природне довкілля постає перед дошкільником як цілісне і неподільне з яким людина взаємодіє, пізнає і охороняє. Природа є її житлом, їжею, одягом, натхненням для творчості і діяльності. Згубний вплив на рослини, тварини, озера і ріки обмежує позитивний і об’єктивний погляд у майбутнє.

Відповідно проєкологічну освіту слід розпочинати змалку для того, щоб кожна дитина оволоділа не лише знаннями про природу, а й практичними навичками її охорони.

Зміст проєкологічної освіти є досить багатограним і різностороннім, отож дітям її визначають як знання про світ, у якому вони живуть; про повітря, яким вони дихають; про їжу, якою вони харчуються; про оточення дорослих і однолітків, з якими вони спілкуються; про стиль життя їхньої сім’ї і родини.

Новітні освітні технології передбачають неподільну єдність між науковими знаннями та виховними цілями, які вони реалізують. Відповідно вони взмозі змінювати стиль і якість життя дітей та їхніх батьків. Проєкологічна освіта ґрунтується на наукові основи організації керівництва нею у закладах дошкільної освіти та на принципи дошкільної дидактики. Її зміст може бути зреалізований у різних формах.

У статті наведено приклад організації зеленого дошкільця у Республіці Польща в руслі ініціатив Міжнародної фундації прихильників природи “Children and Nature Network”. Практика зеленого (лісового) дитячого садка спрямована на максимальне залучення дітей до використання проєктних методів пошуково-дослідницької діяльності у пізнанні природного довкілля. Такі методи покликані забезпечити дітям широкий обсяг інформації

як основи їх проекологічної освіти. Досвід колег із Республіки Польща спонукає теоретиків і практиків дошкільної освіти до активних пошуків форм співпраці.

Ключові слова: природа, довкілля, екологічна освіта, активні форми навчання, “зелений (лісовий) дитячий садок”.

The urgency of modern approaches to pro-ecological education determines the present state of the natural environment. Traditionally it is considered in the context of the tasks of familiarizing children with nature. The fundamentals of the ecological orientation of the content of knowledge about living and inanimate nature are laid down in the writings of famous teachers – representatives of European educational systems: Ya.A. Komenskyi, F. Frebel, S. Frenet, as well as followers of their ideas in Ukraine: S. Rusova, V. Sukhomlynskyi, K. Ushynskyi and others. Based on the scientific approaches of biologists, ecologists, and environmentalists for preschoolers, there are recommended knowledge that is accessible to their perception. These knowledges are about the atmosphere, soils, water, plants and animals, etc. including the processes that take place. Accordingly, the natural environment appears to the preschool child as a holistic and indivisible with which the person interacts, knows and protects. Nature is its habitation, food, clothing, inspiration for creativity and activity. The disastrous effect on plants, animals, lakes and rivers limits the positive and objective view in the future.

Accordingly, a pro-ecological education should be started from the earliest years for the purpose of every child will master not only knowledge of nature, but also practical skills of its protection.

The content of pro-ecological education is quite multifaceted and versatile, so children are defined it as knowledge of the world in which they live; about the air they breathe; about the food they eat; about the environment of adults and peers with whom they communicate; about the lifestyle of their family and household.

Modern educational technologies provide the inseparable unity between the scientific knowledge and the educational goals they implement. Accordingly, they are in a position to change the style and quality of life of children and their parents. Pro-ecological education is based on the scientific basis of the organization of its leadership in pre-school establishments and on the principles of preschool didactics. Its content can be realized in various forms.

The article presents an example of the organization of green preschool in the Republic of Poland in the channel of initiatives of International Foundation of Nature Supporters “Children and Nature Network”. The practice of a green (forest) kindergarten aims at maximum engagement of children to use the design methods of search and research activity in the knowledge of the natural environment. Such methods are intended to provide children with a wide range of information as the basis of their pro-ecological education. The experience of colleagues from the Republic of Poland encourages theorists and practitioners of pre-school education to active seek of forms of cooperation.

Key words: nature, environment, ecological education, active forms of education, “green (forest) kindergarten”.

Актуальність проблеми. “Дозвольте дітям досліджувати на дотик, заглиблювати своє коріння в лоно природи, експериментувати і зіставляти, дізнаватися і порівнювати; дозвольте дітям вирушити в подорож у світ довкілля, яка часами буде важкою, однак цікавою та захоплюючою, сповненою різних несподіванок і відкриттів; дозвольте дітям знайти таке живлення для їхнього інтелекту і душі, яке стане для них корисним упродовж усього життя” – писав Селестен Френе [7]. Його заклик актуалізує стрімка деградація природного довкілля не лише в європейській частині світу, а й на інших його континентах і про це відверто пишуть учені з різних галузей науки. Руйнація природи охопила своїми розмірами всю біосферу, чим зніційовано обговорення актуальних проблем не лише у галузі екології та охорони,

а й в освіті задля формування у землян нової картини світу вже з найменших років. Саме такий підхід взмозі забезпечити докорінне переосмислення місця людини у природі та впливу її діяльності на процеси, які нищать повітря, воду, ґрунти, рослини і тварин, а, відтак, і саму людину. Загрози цивілізації, які, з одного боку, спонукають людство до відкриттів, забезпечуючи його найрізноманітнішими і найвитонченішими благами, водночас штовхають у прірву без шансів на повернення.

Отож, цілком логічним видається той факт, що проблеми охорони природи постають об'єктом наукових досліджень не лише у галузі фундаментальних, а й прикладних дисциплін, які вирізняються методичною спрямованістю змісту знань, форм і методів їхнього донесення дітям уже в дошкільному віці.

Поділяючи погляди Василя Сухомлинського на природу, як на ...дерева, квіти і листя, воду і повітря, як на бабку над водою і метелика на лузі над білою стокротою! Природу, що є довкола тебе і ти скрізь і завжди зустрінешся з нею! Природу, як на пташку, що заливається чарівними піснями і неповторно багату музику вітру і моря! Природу, якою є ти сам... [6] радимо використовувати її невичерпні скарби як джерело яскравих вражень, наочних та естетичних уявлень і понять. **Мету статті** убачаємо у доведенні того, що реалізуючи завдання з ознайомлення дітей з природою та їхній екологічний контекст у дидактичній системі вихователя ДНЗ однаково значущою є жива і нежива природа і на цій основі з'ясування змісту понять, якими оперуватиме педагог у процесі ознайомлення дітей з природою.

Як відомо, людина життєдіє у довкіллі, чи, іншими словами – середовищі, яке охоплює не лише об'єкти, явища і процеси, які їх супроводжують, виявляючись у різних формах і проявах, а й охоплюючи увесь загальний організм. Відтак, довкілля людини слід розглядати як сформовану систему елементів не лише природничих, а й тих, що є витвором її діяльності під впливом і у руслі культурно-історичних процесів. По цьому культурно-історичний контекст охоплює технічні та наукові досягнення, а також витвори мистецтва.

Природа як освітній простір посідає в житті кожної дитини надзвичайне місце: вона є чинником різностороннього впливу на особистісний розвиток в онтогенезі і, передусім, на першопочаткових етапах формування емоційно-почуттєвої, інтелектуальної та дієво-вольової сфер.

У відповіді на запитання: “Чим є природа?” насамперед слід наголосити на тому, що вона є світом організмів у неподільній єдності із середовищем їхнього функціонування (життя). До її складу відносимо об'єкти, процеси та різноманітні (часові, послідовні, причинно-наслідкові) зв'язки між ними, які є доступними для спостереження, дослідження та експериментування, а також змінюваності у процесі їхнього використання. Структурними компонентами ученими виокремлено атмосферу, ґрунти, води, рослини, тварин, озера, ріки, моря; ліси водночас із їхніми процесами та змінами, які відбуваються перманентно.

У структурі “природи” (природного довкілля) відповідно до зазначеного вище виокремлюють чотири сфери, як от: атмосфера (повітря), гідросфера (вода), літосфера (ґрунт) і біосфера (організми). Цілком логічним постає у такому контексті неподільний зв'язок між поняттями “природа” і “середовище” (довкілля).

Здебільшого учені Р.Гаркавенко, Ж.Дорст, П.Олдак, Б.Тіборта ін. дефініюють середовище людини як “... сукупність натуральних об'єктів, створених більш чи менш під впливом людини, що накладаються на біологічні умови її життя у певному місці і в певному часі” [1]. Водночас елементи середовища поділяються на природні (натуральні) та суспільні. Щодо природного (натурального) довкілля чи середовища,

його творить сукупність елементів, які сформувалися самостійно упродовж певного часу, а також унаслідок народно – господарської діяльності на кожному історичному етапі цивілізаційного поступу людства. До них, аналогічно, віднесено флору і фауну (штучно виведені сорти рослин і породи тварин), водні та мінеральні засоби, урізноманітнення й композиційне моделювання ландшафтів, використання “музики” природних факторів – вітру, моря та ін.

Натомість до елементів суспільного довкілля віднесено такі із числа натуральних, які людина впродовж певного часу урізноманітнила, удосконалила і завершила відповідно до своїх уявлень і запитів, як от: різьблення дерева, обробка металу, каменю, композиційне поєднання різних об’єктів живої та неживої природи у ландшафтні комплекси, парки і сквери та ін.

Природне довкілля об’єднує у неподільній і цілком логічній єдності живі та неживі об’єкти. По цьому живі охоплюють всі організми від бактерій та грибів, завершуючи ссавцями у тваринному світі (у т. ч. й людину). Натомість нежива – це ґрунти (верхній шар земного покриття), водні масиви, нижній шар атмосфери, а також сукупність технічних винаходів людини.

Природне довкілля складається із необмеженої кількості об’єктів і явищ, які суттєво різняться між собою не лише зовнішніми ознаками і внутрішніми характеристиками, а й способами взаємодії. Відповідно, вони теж слугують потужним джерелом впливу на всі сенсомоторні органи людини і, передусім, на її слух, зір, нюх, дотик, смак. Водночас із вище зазначеним, слід визнати, що природне довкілля є рівнозначно важливим для всебічного розвитку людини на всіх вікових етапах її дорослішання, і, насамперед, у дошкільному – сенситивному етапі першочергового укладання засадничих підвалин особистісного формування.

Людина, послуговуючись мовою і збагачуючи її як основне і визначальне досягнення “*homo sapiens*”, неухильно використовує природне довкілля, що спонукає до нових відчуттів краси та багатства її об’єктів і явищ, досліджуючи їхні таємниці. Довкілля, яке людина цілеспрямовано готує для пізнання, зможе слугувати неоціненним матеріалом навчання і виховання, організації дослідів і експериментів, проведення занять з натуральними об’єктами в їхньому природному оточенні. Попри це, у такому довкіллі слід організовувати різноманітні ігри, дидактичні вправи, дозвілля і свята. За такого підходу значно інтенсивніше розвивається спостережливість і допитливість, устанавлюється увага, раціональніше формуються операції аналітико-синтетичної діяльності (аналіз, порівняння, зіставлення, узагальнення, систематизація). Естетичні переживання краси, форми, кольору величини, просторового розташування, звуку і взаємодії закладають міцні підвалини для виховання бережливого ставлення до довкілля.

Природне довкілля у сучасному світі є досить мінливим і не завжди раціонально спланованим та використовуваним. Все ж воно чинить повсякчас неоціненний вплив не лише на людину, а й на дитину. Слід визнати, що природне довкілля є не лише безальтернативним чинником фізичного, економічного, валеологічного, екологічного розвитку, а й особистісного ставлення маленької людини, джерелом задоволення від допомоги та опіки над братами нашими меншими.

Для дітей XXI століття постає істотною проблема дорослих – охорона натурального природного довкілля, яке у найближчі десятиліття стане основою для їхньої життєдіяльності, забезпечення якості їхнього життя і життя уже їхніх, ще не народжених дітей. Натомість людина, яка першопочатково співіснувала з природою в симбіозі, внаслідок цивілізаційного поступу почала не лише використовувати її

блага, а й впливати на стан рослин, тварин, неживих об'єктів відповідно до своїх потреб, запитів та інтересів. Відтак, така діяльність зумовила руйнування (деваस्ताцію) натурального довкілля, порушення біологічної рівноваги в екосистемах, що й зніщило необхідність охорони природи задля відновлення екологічного благополуччя організмів у екосистемах на всіх рівнях їхньої організації. Відповідно, уміння дітей налагоджувати гармонійне співіснування у природному довкіллі з усіма його компонентами слід формувати з наймолодшого віку.

Першою сходинкою до виховання бережливого ставлення дітей до природи є пізнання усіх її таємниць: Знай!

Цей процес довготривалий, відповідно пролонгується як природоохоронне виховання від найпростіших – до найскладніших його організаційних форм, що вимагає від педагогів глибокого усвідомлення і відповідальності за кожен природоохоронну дію чи акцію. Адже кожна людина, як наголошував Папа Павло II, повинна бути опікуном і вартівим природи, а не лише бездумним споживачем та експлуататором її скарбів.

Природне довкілля слугує для дітей невичерпною скарбницею для активного пізнання і, як слушно наголошував свого часу Р. Шуман, новизна природи, її таємниць якнайбільше відповідає мисленню дітей, отож не можна обмежувати їхню ініціативність у спостереженнях і натомість організовувати постійний контакт з рослинами і тваринами, що забезпечує постійний розвиток їхньої допитливості.

Природне довкілля не лише охоплює незчисленну кількість об'єктів і явищ, розвиває і формує сенсомоторні функції дитячого організму, а й закладає надійні підвалини для виховання найважливіших моральних якостей. Я. Корчак з цього приводу писав: "... якщо ми не виховаємо бережливого ставлення дітей до природи, то доросла людина ніколи не вболіватиме за піт селянина від важкої праці, голод інших людей, втомленого коня побиттям свого господаря... Вона буде байдужою до собаки чи птаха, метелика чи квітки, а під камінцем чи у мушлі ніколи не шукатиме братів своїх менших"[2].

У природному довкіллі, окрім ознайомлення з його об'єктами та явищами, слід виховувати естетичну насолоду від спостережуваного, шанобливе ставлення до праці дорослих з догляду, охорони і примноження її багатства, раціональне та економне ставлення до нього, прагнення поширювати інформацію про природу рідного краю і намагання стати її надійним охоронцем. Як бачимо, коло ціннісних орієнтацій у лоні природного довкілля не обмежується певними цілями – їхній перелік прогнозує педагог у руслі завдань усебічного виховання особистості з перших років пізнання нею всього, що її оточує.

Таємниці природного довкілля багаті не лише своїм естетичним, моральним, екологічним, валеологічним, фізичним, економічним, правовим чи трудовим потенціалом, вони захоплюють дітей тим, що їхнє пізнання нескінченне! І може видаватися часом, що це все, на що дивимось, що бачили, над чим працювали відоме, однак кожного наступного разу природа захоплює цікавими несподіванками, закликаючи дітей – Люби і Бережи!.

Тлумачення змісту поняття екології є досить різностороннім і багатогранним. Досить цікавою і водночас доцільно сформульованою у контексті роботи з дітьми зазначеного нами віку пропонуємо таку дефініцію: екологія визначає тебе і світ, у якому ти живеш; повітря, яким ти дихаєш; їжу, якою ти харчуєшся; твоє оточення дорослих і дітей; твій стиль життя.

Сучасний світ вирізняється пришвидшеними темпами екологічних криз, які за щораз частішають у різних куточках Землі і чинять на наше життя негативний інтенсивний вплив. Відповідно слід докласти максимальних зусиль для формування у дітей інтелектуально-моральних основ, які в майбутньому регулюватимуть відповідальне ставлення до власної долі і долі наступних поколінь водночас із усіма мешканцями планети.

Людина майбутнього повинна бути свідомою актуальності створення оновленої цивілізації, яка опиратиметься на чіткі засади екорозвою: його підвалини закладає екологічна освіта, водночас із формуванням таких відносин у системі природа-суспільство, які обумовлюють якісне життя усіх землян. У такому контексті екологічну освіту слід реалізовувати як перманентний процес.

Упродовж вирішення його завдань кожна людина зокрема і ціла спільнота загалом, оволодівають відповідними знаннями, формують ціннісне ставлення до довкілля, опановують уміннями і навичками практичної діяльності природоохоронного змісту.

Зміст сучасної екологічної освіти дітей дошкільного віку формується відповідно до державних документів, які регламентують діяльність українського дошкільця (Концепції дошкільного виховання в Україні, Законі України “Про дошкільну освіту”, Базовій програмі розвитку дитини дошкільного віку “Я у світі”, Національній програмі виховання дітей та учнівської молоді в Україні, Національній доктрині розвитку освіти та інших). У них чітко означені базові засади та виокремлено принципи екологічної освіти українських дошкільників. Це принципи гуманізації, природовідповідності, етнізації та неподільної єдності теорії з практикою пізнання довкілля і природокористування на науковій основі й автентичних народних традиціях. Такі методологічні позиції суголосні зі стратегією “Білої книги національної освіти України” (2010).

На основі накопиченого упродовж віків досвіду гармонійного спілкування людини з природою, як одного із життєво важливих універсальних законів, доведено доцільність якомога швидшого ознайомлення дітей із сутністю взаємозв'язків системи “природа – людина – суспільство – природа”. Успішне опанування дошкільнятами науково достовірними знаннями про природу та людину, як її невід'ємну частинку, створює підґрунтя для оволодіння ними систематизованими знаннями в обсязі природничих наук, що і забезпечує успіх їх екологічної освіти.

Як бачимо, екологічна освіта опирається на виховання, оскільки позитивне і відповідальне ставлення до природного довкілля повинно посісти чільне місце в системі індивідуальних цінностей особистості. Вона не просто є відповіддю на виклики часу, екологічна освіта однаково є актуальною і для дорослих, і для дітей. Власне вони у досяжному майбутньому плануватимуть перспективні напрями використання і збереження природи, згідно із реформуванням змісту дошкільної освіти в руслі нової редакції Базового компонента (2012) і чинних програм для ДНЗ екологічну освіту актуалізовано як один із першочергових напрямів діяльності педагогів з дітьми та їхніми батьками. Позитивним відзначаємо той факт, що увагу педагогів зосереджено не лише на важливості опанування дітьми знаннями, а й на формування індивідуальної системи цінностей на основі загальнолюдських.

Сучасна екологічна освіта реалізується за трьома основними напрямами. Розглянемо їх розлогіше.

Перший – консервативний, який опирається на найдетальніші наукові знання про Землю і закладає основи для повідомлення широкого обсягу і інформації про природу, не зосереджуючи увагу на її суспільному та народногосподарському

вимірах. За такого підходу природу потрактовано як джерело задоволення біологічних і культурних потреб людини, відповідно задля її охорони, насамперед, слід змодифікувати право і сформувавши морально-етичне ставлення до природи.

Другий – радикальний, що закладає безпосередній контакт із природою шляхом детального та різностороннього поінформування про природне довкілля. Водночас із глибоко усвідомленими знаннями про нього ставлення до об'єктів і явищ повинно бути сповненим любові і поваги.

Третій і найпоширеніший напрям – поміркований, в якому наукову інформацію поєднано із виховними цілями. Відтак повідомлення знань про природне довкілля цілопокладається на виховання позитивної взаємодії не лише з його об'єктами, а й із широким колом суспільних процесів, донесення різносторонніх знань про довкілля, впливаючи на уяву, сприймання, формуючи адекватну оцінку спостережуваного в різних екосистемах, спонукаючи до аналізу прекрасного у природі та увиразнення наслідків згубної діяльності дорослих у її лоні, закладаючи, у такий спосіб, першооснови відповідальності за всі скоєні вчинки і формуючи практичні вміння та навички природоохоронної діяльності.

На підставі зазначеного вище, можемо стверджувати, що людина, яка своєю діяльністю обумовила сучасний стан природного довкілля, зобов'язана його якісно змінити шляхом переосмислення свого стилю життя.

Новітні технології самостійно не в змозі змінити світ природи, водночас, зміна стилю життя людини, яка повсемісно опирається на технологічні способи вирішення своїх життєво важливих проблем, забезпечить унеможливлення негативного впливу на рослини і тварин. Відповідно, слід зосереджувати увагу на освіті, яка формує позитивне ставлення людини до природи і заохочує її до проєкологічної діяльності.

Діяльність екологічного змісту у її широкому трактуванні реалізується, насамперед, в умовах сім'ї, дошкільного навчального закладу, школи, учнівських об'єднань поза школою, медіа засобами, а також унаслідок позаурядових акцій та програм.

Особливого значення слід надавати родинному оточенню, коли закладаються першооснови проєкологічного виховання вже у маленьких дітей. Ураховуючи їхні психологічні особливості, еластичність нервово-психічних процесів, допитливість і спостережливість, а також пластичність сенсомоторних процесів, батьки в змозі впливати на своїх дітей перманентно і різносторонньо. Першочергове значення у такому контексті проєкологічного виховання слід надавати стилю життя у сім'ї, залученню дітей до різних видів діяльності, в основу яких покладено знання про природу. Не менш важливо використовувати спільний відпочинок, велосипедні прогулянки, подорожі в ліс, парк, до водойм, відвідування заповідників і заказників задля наочного поінформування про важливість охорони природи у спеціально організованих формах і залучення фахівців: зоологів, орнітологів, ботаніків, біологів та ін.

Активний контакт дитини з полем, лугом, лісом, їхніми мешканцями забезпечує високий позитивний контакт, формує зацікавленість, спонукає до пізнання, до активної пошуково-дослідницької діяльності на основі усіх органів чуття: від зорового сприйняття – до баричних відчуттів. Загалом така проєкологічна діяльність є неформальною, відтак, її успіх прямо узалежнений від того, наскільки самі батьки чи інші члени родини зацікавлені екопроблематикою у руслі їхнього побуту та організації відпочинку.

Щодо проєкологічного виховання у дитячому садку й у школі – цей процес є всеціло формальним і сповна опирається на наукові основи організації та керівництва відповідно до принципів дошкільної дидактики.

Таким чином, можемо стверджувати, що дітям доносять не лише науково доведені факти і приклади природознавчого змісту, а й спрямовують їхній потенціал на виховання спрогнозованих і очікуваних результатів. Такий процес екологічної освіти вирізняється чітким плануванням і програмуванням змісту. Відповідно, одночасно із певним обсягом запрограмованої інформації, кожна дитина опановує її широким контекстом в умовах співпраці з однолітками і дорослими під час праці, догляду за рослинами і тваринами, акцій природоохоронної спрямованості.

Можемо стверджувати, що сформований образ природного ландшафту чи довкілля, загалом, постає як цілісний і логічно обумовлений. Спеціально організовані цільові прогулянки, екскурсії, подорожі в природу та на природоохоронні об'єкти позитивно мотивують кожну дитину до бережливого ставлення до рослин і тварин, раціонального використання природних ресурсів.

Позитивний вплив чинять позашкільні організації і товариства, які стимулюють дітей до пізнання природи. В таких об'єднаннях беруть участь діти різного віку, відповідно наслідування, наставництво і моделювання діяльності в різних ситуаціях створює позитивне тло для опанування не лише знаннями, а й практичними уміннями та навичками природоохоронного змісту.

Щодо засобів масової інформації – їм відведено окреме місце у проєкологічному вихованні, враховуючи всю різноманітність їхніх ресурсів – від радіопередач – до комп'ютерних освітніх програм. Загалом, медіа засоби спроможні якнайширше донести дітям інформацію про приховані від безпосереднього сприймання процеси і явища, які відбуваються у світі живої та неживої природи; взаємодію людини з природним довкіллям і наслідками, які вона спричинює своєю безвідповідальною поведінкою.

Слід зауважити, що запропоновані форми проєкологічної освіти лише орієнтують вихователів на можливі варіанти. Натомість творчий підхід із урахуванням умов для реального педагогічного процесу у ДНЗ дозволяє значно ширше розглядати організаційні основи проєкологічного виховання.

Пізнання природного довкілля може здійснюватися в умовах організованої природничо-екологічної освіти в різних формах. Пропонуємо розглянути досвід організації роботи з дітьми у дошкільному закладі, Республіці Польща, який створено згідно моделі відомого ученого Річарда Лува і описану ним у книзі "Last Child In the Woods [Love Richard, Ostatnie dziecko lasu. Jak uchronic nasze dzieci przed zespotem deficytu natury (2014)", Grupa Wydawnicza Relacja Sp. Zo.o]. Згідно авторської концепції та обґрунтованого ученим синдрому дефіциту природи (Nature Deficit Disorder, NDD) він доводить, що безпосередній контакт з природним довкіллям стимулює прояви творчих задумів дитини, спонукає її до мислення і зосередження на об'єктах світу природи. Відповідно, дефіцит таких контактів уможливорює гальмування розвитку пізнавальних процесів, обмежує ініціативність і фантазування дітей, негативно впливає на їхню емоційно-почуттєву сферу [4].

Ізолювання дітей від безпосереднього контактування з природним довкіллям і утримування їх у приміщеннях дитячого садка чи школи задля їхньої безпеки, а також нерегульований перегляд комп'ютерних чи телевізійних передач і програм негативно впливає на здоров'я зростаючого покоління. Дефіцит рухової активності, нестача свіжого повітря, пересування лише в обмеженому просторі (навіть дуже гарно обставленій кімнаті чи залі) зашораз спонукає до емоційного перенавантаження, гіперзбудження, психорухових відхилень і дитячої депресії.

Результати досліджень американських учених, на які опирається Р.Лув доводять, що безпосередній контакт з об'єктами природи навіть у формі навчальних занять, але проведених на ділянці дитячого садка чи школи або ж у найближчому докількі стимулює якість освітніх досягнень дітей, особливо природничо-математичної спрямованості. І далі автор наполегливо радить педагогам не зводити діяльність дітей лише до спостережень, розповідей та бесід, а якомога активніше спонукати їх до пошуково-дослідницьких дій, експериментів, висловлювання гіпотез і наукового обґрунтування одержаних результатів [4].

Унаслідок поширення книги у різних країнах світу створено Міжнародну мережу прихильників природи "Children and Nature Network" задля обміну досвідом щодо навчання і виховання дітей в активізованих формах безпосередньо на лоні природи. Відповідно і в Польщі у руслі цієї концепції, яка набула поширення у країнах Євроспільноти, започатковано мережу "зелених" ("лісових") дитячих садків Марії Монтесорі (Montessori Mountain Schools). Опишемо їх розлогіше.

Організатори дитячого садка формулюють мету його створення таким чином: уможливлення формування різних компетенцій та умінь дітей, забезпечуючи за таких умов їх різносторонній і гармонійний розвиток за допомогою низки чинників. А саме:

- Полісенсорного пізнання світу (сприйняття звуків і ароматів природи, фактури її об'єктів, смаків);
- Формування зацікавлення світом природи;
- Розвитку уяви, комунікативних умінь і навичок міжособистісного спілкування;
- Формування почуття особистісної цінності та впевненості у власних силах;
- Контактів із упорядкованим довкіллям;
- Навчання концентрації та поляризації уваги.

Природа найближчого дошкілля, приміром, ліс, у якому все гармонійно і зрівноважено упорядковане, забезпечує дітям поетапний розвиток і формування картини світу згідно такої логіки: відчуття краси руху і бажання рухатися; чутливість до "мови" (звуків) об'єктів природи; міжособистісне спілкування і обмін враженнями про злагодженість і упорядкування всього у світі природи.

Керівники "зеленого" довкілля в Польщі звертають особливу увагу на сприяння дітям у подоланні бар'єрів під час пізнання, усунення утруднень і побоювань перед наступним, а саме:

- Діяльність в лісі (на інших ділянках довкілля);
- Забрудненням дітей в природному довкіллі;
- Самостійним вибором видів діяльності, які започатковують уперше.

І педагогам, і батькам доцільно знати ці побоювання для того, щоб не відлякувати дітей від цікавих видів діяльності унаслідок особистісних упереджень; належним чином добирати одяг і взуття дитині; укладати допоміжні матеріали для різних видів діяльності в природі.

Педагогам важливо сповна усвідомлювати свою відповідальність перед дітьми за організацію їхнього побуту, забезпечувати максимальне наближення об'єктів природи для різностороннього контактування з ними (заняття в безпосередній ситуації; організація різних видів праці, дослідів і експериментів з об'єктами; навчання способів занотовувати цікаві факти і приклади та ін.).

Добираючи пошуково-дослідницькі завдання, слід забезпечувати дітям емоційний та соціальний розвиток, формування аналітико-синтетичних та інших

інтелектуальних операцій, які спираються на сприйняття і відчуття об'єктів та явищ природи, а не лише на їхній опис чи вербальну презентацію.

Саме таким чином налагоджений безпосередній контакт із природою, який оптимізує досліди та експерименти у частині практичних методів пізнання природного довкілля, сприяє успішній реалізації завдань природничо-екологічної освіти дітей у руслі її новітніх концепцій.

Дослідницькі проекти в реалізації природничо-екологічної освіти дітей дошкільного – молодшого шкільного віку посідають чільне місце в освітніх інституціях Польщі, переорієнтовуючи зміст природничо-екологічної освіти в русло пошуково-дослідницької діяльності задля мінімізації вербальних методів донесення вихованцям знань про довкілля.

Насамперед, такими інституціями є позаурядові та громадські товариства, а також дитячі садки і школи приватної форми власності. Наведемо зразки такої діяльності: “Приклад доброї практики” – фундація Я. Коменського та її освітні досягнення; “Приклад доброї практики” – Інститут малої дитини ім. Астрід Ліндгрєн, “Приклад доброї практики” – фундація Я. Коменського.

Чого навчати? Який зміст освіти і коли найефективніше реалізувати? Якими методами забезпечувати природничо-екологічну освіту? Як з'ясувати, чи навчаємо результативно? Такі та інші запитання ставить собі чи не кожен педагог, який укладає програму навчання, незалежно від віку дітей – дошкільний чи шкільний.

У пошуках відповіді на ці запитання допоможе, вважаємо, аналіз досвіду Фундації Розвитку Дітей ім. Я.А.Коменського та Інституту Коменського щодо реалізації змісту освіти шляхом використання методу дослідницьких проектів.

Уперше метод проектування (Project Approach) Інститутом започатковано у 2005 році, під час участі в Міжнародній програмі у м. Аллєртон (США, штат Іллінойс) під керівництвом професорів Ліліан Кац¹ і Сільвії Харт, а, надалі, за участю тренерів і експертів. Вони проводили заняття, на які запрошували проф. Терезію Васконцелос із Португалії та проф. Деметру Евангелай (штат Іллінойс, США). Практично з цього часу в межах Академії Коменського у закладі підвищення кваліфікації учителів проводили навчання приблизно 400 осіб, відтак вони посприяли впровадженню 1000 дослідницьких проектів у дитячих садках і початкових школах.

Представлені нами нижче приклади добрих практик демонструють, як метод проектів може посприяти в реалізації змісту програми для дитячих садків і, особливо, з розділу природничо-екологічної освіти. Для кожного педагога, незалежно від того, чию програму він реалізує – свою чи колег, його обов'язком залишається співвіднесення її змісту зі змістом загально ухваленої програми Міністерством освіти і науки Республіки Польща.

Мета програми навчання і виховання дошкільників у чинній версії щодо дітей дошкільного віку окреслює 11 цілей. Розглянемо їх.

1. Ліліан Кац – професор у галузі дошкільної педагогіки в Іллінойському університеті (США), лідер проекту “Початкове навчання” (Early Learning) і видавець та редактор першого журналу у версії on-line про початкову і дошкільну освіту (Early Childhood Research and Practice). За національністю Л.Катц англічанка, статус доктора здобула у Стенфордському університеті в 1968 році; авторка публікацій з проблем навчання і виховання дітей, керувала National Association for the Education of Young Children.

2. Терезія Васконцелос – професор педагогічного факультету Ліссабонського університету (Португалія), експерт з освіти дітей дошкільного і молодшого шкільного віку.

3. Деметра Евангелой, професор факультету педагогіки і психології Іллінойського університету (США); автор публікацій з організації навчання, впливу технологічних умінь і навичок на загальний розвиток дітей, їх конструктивних умінь. Бере участь у різних наукових товариствах, у т.ч. American Society for Engineering Education, American Educational Research Association, National Association for the Education of Young Children, and the European Early Childhood Research Association.

I. Сприяння розвитку здібностей дітей; формування інтелектуальних умінь і навичок, необхідних для щоденних життєвих ситуацій, утім і для самостійного навчання.

II. Моделювання системи цінностей; формування орієнтацій у категоріях “добро” і “зло”.

III. Формування емоційної стабільності, необхідно для раціональної самодопомоги у нових ситуаціях, утім, у ситуаціях стресів і поразок.

IV. Розвиток соціальних умінь і навичок, які є основою для міжособистісного спілкування з дорослими і однолітками.

V. Створення належних умов для організації спільних і злагоджених ігор та розваг; навчання дітей увиразнювати відмінності у фізичних та інтелектуальних можливостях дітей.

VI. Турбота про здоров'я дітей, формування їхньої фізичної досконалості шляхом заохочення і залучення до участі у спортивних іграх.

VII. Формування уявлень про соціальне, природниче і технічне довкілля; розвиток умінь презентувати власні задуми зрозумілими для інших засобами.

VIII. Залучення дітей до естетичних цінностей і навчання їх самовідтворювати свій внутрішній світ засобами музики, пластики, пантоміми.

IX. Формування почуття соціальної та етнічної приналежності (до родини, групи однолітків, народної спільноти); основ патріотизму.

X. Забезпечення дітям належних освітніх шансів шляхом задоволення їхньої допитливості, активності та самостійності; формування уявлень та умінь, які є необхідними для навчання в школі.

XI. Підготовка дітей до послуговування поширеною іноземною мовою шляхом стимулювання мовленнєвої культури і позитивного її сприйняття, позитивної мотивації до вивчення іноземних мов і пізнання культури інших народів у навчанні в школі.

Таким чином, реалізувати наведені вище цілі чинної програми найраціональніше методом проекту. Результати аналізу основ філософії його засновників у контексті вище представленого, спонукають освітян українського дошкілля як найактивніше скористатися методикою Ліліан Кац.

Література

1. Гаркавенко Р.В. Общая теория отношения общества с природой и глобальная экология // Философские проблемы глобальной экологии.-1987.-№8.-С.34.
2. Корчак Я. Як любити дитину / Януш Корчак. - К.: Клуб сімейного дозвілля, 2016.- С.73.
3. Лилиан Дж. Кац Чего мы достигли на сегодняшний день? Анализ современных образовательных программ для детей младшего возраста [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://cyberleninka.ru/article/n/chego-my-dostigli-na-segodnyashniy-den-analiz-sovremennyh-obrazovatelnyh-programm-dlya-detey-mladshego-vozrasta.pdf>.
4. Louv Richard. Last Child In the Woods [Love Richard, Ostatnie dziecko lasu. Jak uchronic nasze dzieci przed zespotem deficytu natury (2014), Grupa Wydawnicza Relacja Sp. Zo.o].
5. Люблінська Г.О. Дитяча психологія: навч. посібник для студентів педагогічних інститутів / Г.О.Люблінська.- К.: Вища школа, 1974.- с.42.
6. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям; Павлівська середня школа; Твори для дітей.- 3кн.: Сухомлинський В.О. Вибрані твори: В 5т.- К., 1977.- Т.3.- С.7-42.
7. Френе С. Формування особистості дитини / С.Френе. Избранные педагогические сочинения / Под ред. Б.Л.Вульфсона.- М., 1990.-С.186-197.

References

1. Harkavenko R.V. Obschchaia teoryia otnosheniya obshchestva s pryrodoy y hlobalnaia ekolohiya // Fylosofskiye problemy hlobalnoi ekolohyy. -1987.-№8.-S.34.
2. Korchak Ya. Yak liubyty dytynu / Yanush Korchak. - K.: Klub simeinoho dozvillia, 2016.- S.73.
3. Lylyan Dzh. Kats Cheho my dostyhly na sehodniashnyi den? Analiz sovremennykh obrazovatelnykh prohramm dlia detei mladsheho vozrasta [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu: <https://cyberleninka.ru/article/n/chego-my-dostigli-na-segodnyashniy-den-analiz-sovremennykh-obrazovatelnykh-programm-dlya-detey-mladshego-vozrasta.pdf>.
4. Louv Richard. Last Child In the Woods [Love Richard, Ostatnie dziecko lasu. Jak uchronic nasze dzieci przed zespotem deficytu natury (2014), Grupa Wydawnicza Relacja Sp. Zo.].
5. Liublinska H.O. Dytiacha psykhohihiia: navch. posibnyk dlia studentiv pedah.institutiv / H.O.Liublinska. - K.: Vyshcha shkola, 1974.- s.42.
6. Sukhomlynskyi V.O. Sertse viddaiu ditiam; Pavlyska serednia shkola; Tvory dlia ditei.- 3kn.: Sukhomlynskyi V.O. Vybrani tvory: V 5t.- K., 1977.- T.3.- S.7-42.
7. Frene S. Formuvannia osobystosti dytyny / S.Frene. Yzbrannye pedahohycheskye sochyneniya / Pod red. B.L.Vulfsona. - M., 1990.-S.186-197.

Одержано статтю: 8.02.2018

Прийнято до друку: 23.02.2018

УДК:378:373.2/.3.091.12-057(497.2):81'243

DOI: 10.15330/esu.12.25-30

Ольга Лобода,

старший викладач, Київський університет
імені Бориса Грінченка (Київ, Україна)

Olga Loboda,

Senior lecture, KyivBorys
Grinchenko University (Kyiv, Ukraine)
o.loboda@kubg.edu.ua

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА ПЕДАГОГІВ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У РЕСПУБЛІЦІ БОЛГАРІЯ

THE SYSTEM OF FOREIGN LANGUAGE TEACHERS TRAINING IN THE REPUBLIC OF BULGARIA

У статті окреслено структуру системи освіти у Республіці Болгарія, організацію навчання іноземних мов і англійської зокрема. Визначено деякі аспекти мовної політики та її впливу на розвиток сучасної іноземної освіти Болгарії. Висвітлено особливості системи професійної підготовки педагогів іноземної мови у Болгарії. Схарактеризовано роль Британської Ради в підготовці вчителів іноземних мов. Представлено основні компетентнісні характеристики сучасного європейського вчителя іноземних мов та компоненти початкової шкільної освіти.

Ключові слова: англійська мова; Британська Рада, дошкільний вік; іноземна мова; компетентнісні характеристики; молодший шкільний вік; позитивний досвід; професійна підготовка; Республіка Болгарія; система підготовки педагогів.

The article outlines the structure of the education system in the Republic of Bulgaria, the organization of teaching foreign languages and English in particular. It identifies the main aspects of language policy and its influence on the development of modern foreign language education of Bulgaria. It highlights the peculiarities of the system of professional training of foreign language teachers in Bulgaria. It presents the role of the British Council in the preparation of foreign language teachers, the main competency characteristics of the modern European teacher of foreign languages and components of elementary school education.